

Paulina Potasińska
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

Streszczenie pracy doktorskiej

Młodzi z „dobrych domów”, chłopaki ze „złych dzielnic” – warszawskie topografie w tekstach autobiograficznych. Studia i konfrontacje

(J. Przybora, J. Abramow-Newerly, A. Osiecka, S. Grzesiuk, M. Hłasko, A. Stasiuk)

Rozprawa jest poświęcona tekstom autobiograficznym, których twórcy utożsamiali się z „dobrymi domami” bądź „złymi dzielnicami” dwudziestowiecznej Warszawy. Wśród analizowanych utworów znalazły się autonarracje Jeremiego Przybory (*Przymknięte oko Opaczności. Memuarów część I, Przymknięte oko Opaczności. Memuarów część II, Zdążyć z happy endem. Memuarów część III*), Jarosława Abramowa-Newerlego (*Lwy mojego podwórka, Lwy wyzwolone, Lwy STS-u*) i Agnieszki Osieckiej (*Szpetni czterdziestoletni, Galeria potworów, Rozmowy w tańcu, Na początku był negatyw*) oraz Stanisława Grzesiuka (*Boso, ale w ostrogach, Pięć lat kacetu, Na marginesie życia*), Marka Hłaski (*Piękni dwudziestoletni*) i Andrzeja Stasiuka (*Jak zostałem pisarzem (próba autobiografii intelektualnej)*).

Tożsamości tych twórców kształtowały się w odmiennych okolicznościach czasowo-przestrzennych, choć wszyscy podkreślali swoje przywiązanie do Warszawy. Przybora identyfikował się ze Śródmieściem, a Grzesiuk – z Czerniakowem (przedstawiciele najstarszej generacji, szukający korzeni swoich tożsamości w międzywojniu); Abramow-Newerly – z Żoliborzem, Osiecka – z Saską Kępą, a Hłasko – z Marymontem i częściowo z Powiślem (pokolenie „średnie”, dojrzewające w okresie „małej stabilizacji”); Stasiuk zaś – z Grochowem (najmłodszy pisarz, którego horyzonty kształtowały się w dekadzie gierkowskiej). Ich wspomnienia funkcjonowały w trzech trybach autobiograficznych: osobistym (stosowanym do relacjonowania przebiegu życia [*life story*]), środowiskowym (służącym do przedstawiania relacji z otoczeniem, czyli przede wszystkim rodziną i/lub rówieśnikami) oraz topograficznym (używanym do zaznaczania miejsc na mapie autobiograficznej i przenoszenia ich na mapę narracyjną).

Praca składa się ze wstępu, trzech części, zakończenia, bibliografii oraz aneksu. Część pierwsza, zatytułowana *Pochwała interdyscyplinarności*, ma charakter teoretyczny. W tej części omawiam kluczowe teorie badań (auto)biograficznych, pamięciologicznych

i geopoetyckich, które tworzą zaplecze metodyczne dalszych rozważań. Odnoszę się również do prac z kręgu socjologii, antropologii, psychologii, geografii i varsavianistyki. Dwie kolejne części zawierają rozdziały analityczno-interpretacyjne, przy czym w części drugiej („*Dobre domy*” – *studia*) badam w ujęciu monograficznym wspomnienia Przybory, Abramowa-Newerlego i Osieckiej, a w części trzeciej („*Złe dzielnice*” – *konfrontacje*) zestawiam teksty autobiograficzne Grzesiuka, Hłaski i Stasiuka, żeby wydobyć z ich utworów wyróżniki autokreacyjne chłopaków ze „złych dzielnic”.

Na część drugą złożyły się trzy rozdziały. W rozdziale 1. „*Panicz Jeremi*” ze *Śródmieścia* zastanawiam się nad życiowym i scenicznym wizerunkiem Przybory, jego azymutem autokreacji (wyznaczanym przez trzy współrzędne: inteligenckość, przedwojenność i warszawskość) oraz stosunkiem „memuarzysty” do wielokrotnie (i na różne sposoby) traconego miasta rodzinnego. W rozdziale 2. „*Żoliborski lew*” przyglądam się autokreacyjnemu zwielokrotnieniu Abramowa-Newerlego. Analizuję warsztat pisarski „późnego autobiografa”, składający się z warsztatu scenicznego, warsztatu publicystycznego i warsztatu fikcji. Dorastanie żoliborskiego lwa przedstawiam w trzech ujęciach: artystycznym, autokreacyjnym i topograficznym. W aneksie umieszczam przygotowane we współpracy z pisarzem *Kalendarium życia i twórczości Jarosława Abramowa-Newerlego*. W rozdziale 3. „*Panienka z Saskiej Kępy*” podejmuję refleksję nad *poli*-biograficznymi narracjami Osieckiej, która na różne sposoby dystansowała się od zwierzeń, a zamiast przemilczanych wątków proponowała autobiograficzne ersatze. Omawiam stosowane przez nią uniki werbalne (na poziomie tekstu, np. strategie niedozwierzenia, czyli rozmycie, dupleks i kolaż) oraz topograficzne (związane z przemieszczaniem się). Śledzę trajektorie życia pamiętnikarki, a jej kolejnym „miejscem autobiograficznym” (termin Małgorzaty Czerwińskiej) przypisuję rozmaite role topo(bio)graficzne.

Część trzecią tworzy jeden rozdział zatytułowany „*Cwaniaki*” i „*cwaniary*” z *warszawskich przedmieść*. Badam w nim przede wszystkim autonarracje Grzesiuka, Hłaski i Stasiuka, którzy reprezentują trzy pokolenia warszawiaków ze „złych dzielnic” – ludzi (z) marginesu o horyzontach znacznie szerszych niż wskazywałyby ich (prawdziwe lub fingowane) adresy. „*Barda z Czerniakowa*” przedstawiam jako topo(bio)graficznego *insidera*, swojaka i prawdziwego chłopaka z „ferajny”. „*Pięknego dwudziestoletniego*” uznaję za pozera, bywalca (wielokrotnie przekraczającego granicę między centrum a peryferiami) i *outsidera*, który chciał być łączony z Marymontem, chociaż mieszkał na Żoliborzu. Wreszcie „autobiograf intelektualny” to kontestator, wagabunda i *nonsider*, traktujący Grochów raczej jako symbol, a nie rzeczywiste miejsce. Wyodrębniam trzy retoryki

lokalności, którymi pisarze się posługiwali, opowiadając o swoich dzielnicach: retorykę sentymentu (u Grzesiuka), retorykę marazmu (u Hłaski) oraz retorykę nostalgii (u Stasiuka). Stawiam tezę, że autorzy omawianych tekstów traktowali „złe dzielnice” jako azyl, w którym mogli się schronić przed utożsamianymi z centrum zagrożeniami. Aby jak najpełniej scharakteryzować topos „złej dzielnicy” Warszawy, w tej części pracy przywołuję kontekstowo także inne utwory, niekoniecznie zaliczane do literatury *non-fiction* (wśród nich specjalną rolę gra powieść *Cwaniary* Sylwii Chutnik).

W zakończeniu podkreślam, że Osiecka, Przybora, Abramow-Newerly, Grzesiuk, Hłasko i Stasiuk z jednej strony „utekstowali” swoje miejsca autobiograficzne, z drugiej zaś – „umiejscowili” swoje wspomnienia. Uchwycili stopniowe rozmywanie się granic między ekskluzywnym „miastem” a proletariackim „przedmieściem” oraz towarzyszące temu procesowi zmiany obyczaju. Kategorie środowiskowe i spacje wpływały na kształtowanie się tożsamości młodzieży z „dobrych domów” i chłopaków ze „złych dzielnic”, a do tego okazały się ważnymi komponentami ich tekstów autobiograficznych.

Paulina Potonińska